

biával szemben, főleg a cirill írás ellen, ami persze részben más körülmények és feltételek mellett történt, mint a Bosznia-Hercegovina eltérő vallási megoszlása, valamint sorsa legfelsőbb irányításának különösen bonyolult módozatai mellett adott helyzet. Ettől eltekintve azonban tagadhatatlan, hogy közigazgatásunknak immár több mint egy teljes éve húzódó állásfoglalása a cirill írás ügyében² alkalmas arra, hogy a mohamedánokat és horvátokat még a világháború minden vonalon győzelmes befejezése után is a nagyon is szerbbarát rezsim visszatérének lehetőségével ámítsa.

Amint az Excellenciáddal a Hrvatski Dnevnik egy elkobzott cikkéből fordításban közölt részből³ látható, az itteni sajtó nem tartotta magát még ezekben az időkben sem távol a hasonló tendenciáktól, bár természetesen minden ilyen túlkapást rögtön elfojtunk.

Ami mármost magukat a tárgyalt jelenségeket illeti, úgy vélem, hogy esetleges további lépéseket közelebbi információiktól kell függővé tennem, s nem fogom elmulasztani, hogy Excellenciádnak erről újabb jelentést tegyek.

Fogadja...

B

1915 nov. 9

...Thallóczy Lajos közös pénzügyminisztériumi osztályfőnök levele gr. Tisza István miniszterelnökhöz nézeteiről a Monarchiát érdeklő boszniai, szerbiai, albániai területek leendő kormányzása tárgyában

Ref. Zsinati Levéltár, Tisza-iratok 14:31/182
(Sajátkezű eredeti levél)

Bécs, 915. XI/9

Kedves barátom,

Múltkori bécsi időzésed alkalmával nem lehetvén Hozzád szerencsém, levélben jelentkezem, számot adván mondanivalómról.

Boszniában a csak cenzúra útján megfékezett „politikai horvát-izlam” párt erősen készül a trializmusra egyelőre a magyar korona egise alatt. Szarkotics igen loyalis, eziránt jelentést tett s ebbéli levelét miniszterem másolatban meg fogja küldeni. Minthogy nálunk az eszmék ez iránt még nem forrtak ki, Horvátországban a politikai helyzetet ugyancsak a dura necessitas¹ kérge födi, félő, hogy nagyon „unalmas” dolgokkal gyűlik meg a magyar politikus baja. Nem akarom ismételni a Balkánról való bölcselkedéseimet, de ez lesz a mi „történeti oldalunk” a béke után.

² A lapszélén idegen kézírással: „Pro domo! Időközben elintézve.”

³ L. uo. 11:28/312 sz. a.: „a Hrvatski Dnevnik 1915 nov. 4-i 317. számának cikkéből elkobzott rész fordítása. — Ez az 'újdomság'* számunkra már régi dolog. A Jogpárt már régen rámutatott ezekre a tendenciákra és követelte a horvát nemzet törekvéseinek valóra váltását, hogy a horvát országok a monarchia déli részében egy testté egyesüljenek a Szerbiából jövő bajok elhárítására. Sajnos nem hallgatták meg a horvát nemzet szavát, kiáltása nem keltett visszhangot, hogy előnyös volna a monarchia számára a horvát országok: Bosznia-Hercegovina, Dalmácia, Horvátország és Szlavonia Isztriával és a szlovén területekkel való egyesítése; ellenkezőleg, még annyit sem tettek, hogy horvát országoknak ismerték volna el ezeket az országokat: ezáltal lehetővé vált és mind a szerbeket, mind az olaszokat segítette abban, hogy igényt tartsanak reánk. Ebből származik a háború is és a borzalmas tett, amely annak végső oka volt. Most is éppúgy mint a jövőben a monarchia érdeke, hogy kimondja a világ előtt az igazságot; csak horvát nemzet van ezekben az országokban, és nem szerb, szerb-horvát vagy bosnyák, dalmát stb. nemzetiség — * Megjegyzés: Utalás Janković szerb hadtest-tábornok nyíltparancsára, amelyben a katonák lelkére köti, hogy Ausztria-Magyarországot el kell pusztítani és mindezek az országok: Horvátország, Szlavonia, Dalmácia, Krajna, Gorizia, Isztria stb. Szerbiához kell, hogy kerüljenek. —”

¹ Durva szükségesség, szükségszerűség (lat.).

Mennyire helyes volt visszautasítani annak idején azt a „Beirathot”,² melyet amateurok főztek ki, bizonyítja az a tünet, hogy azt a kompromisszum útján létrejött rendeletet máris *Landesrathnak*³ hirdetik azok a bosnyák tart. országgyűlési volt tiszteletdíjasok, akiknek összes törekvésök a — feltámadás. Azt a maszlagot, melyet az 1909. „alkotmány” csöpögtetett abba a 13% írni olvasni alig tudó balkáni alakokba, szentelt víz, s elméletek ki nem irtják.

Szólni óhajtottam Szerbiáról is. U. i. a németek nagyobb haderejőkre s önbizalmokra támaszkodva majd elkormányozzák a magok Szerbiáját; ahogy érdekök megkívánja. Egyben csalódní fognak, mert a szerb túljár az ő egyenes eszökön. Az AOK (Armee kommando) u. i. Giesslt akarja Belgrádban kormányzóznak. Egy szót sem vesztegetek rá. De hát ez a mi armádiánk in capitibus⁴ meg van verve észbeli kopaszszággal. Boszniát 1878–1880. a katonaság úgy berendezte, hogy Kállay 21 év alatt sem tudta megorvosolni azokat az inveterált⁵ hibákat, melyeket Filipovics és t[árs]jai beléoltottak. Nem tennék még ennyi megjegyzést sem, de a berendezést nem volna szabad elhúzni. Hanem most a katona nemcsak diplomata, hanem „államalkotó” is.

Múlt héten Albániáról beszélünk Buriánnal. Körülbelül mindenben egyeznek a nézeteink:

1. Wied⁶ semmi esetre.

2. Albánia rossz határait megigazítani.

3. A monarchia Durazzoig az Adria nyugati⁷ partján gyakorolja a felsőséget és tengeri rendszetet, kikötői illetéket a monarchia szed.

4. Burián — amint bizonyára jobban tudod, az éjszaki és közép-albán törzseket magokra akarja hagyni, azt föltételezvé, hogy vagy alakul nálok valamelyes főhatalom, vagy nem. Ha nem[,] van még mindig idő fejedelmet jelölni. Hivatkozott a skót clanokra (XI. sz.) s a beduinokra. Ez theoriában valamely szemlében szép, de szerény nézetem szerint aligha fog beválni a praxisban.

Először is fölsültünk Wieddel, másodsor ők magok tisztában vannak vele, hogy mankó nélkül nem járhatnak.

Nekem az az eszmém: egy aut[on]om organizmus à la Keletrumelia, mely 2 közíg. területből áll: 1. Kath. Albánia 2. mohamedán közép Albánia. A két területet egy közülök való igazgatja a törzsszervezetnek eleinte respektálásával, míg az magától bomlik elemeire. A két területet egy a monarchiától 10 évre kinevezett főkormányzó igazgatja. A monarchia kinevezhet nem osztr. v. magyar állampolgárt. A direkciót vagy védelmet mi nyújtjuk.

Tudom előre, hogy ez ellen állást foglalnak majd, Burián, mint rendesen[,] megmaradt első álláspontja mellett, de ennél én jobbat nem tudok. Minden personalunio, Bulgáriának az Adriáiig jutása, szerb kikötő stb. perhorreszkálandó.

Bocsáss meg a bölcselkedésért, de vannak idők, mikor a vén komondorok magoktól vakkantanak, érzésök, ösztönük sarkallja őket.

Szeretettel szolgál

Thallóczy s. k.

² Tanács(adó testület) (ném.).

³ Tartományi tanács (ném.).

⁴ A fejekben (lat.).

⁵ Meggyökereztetett (lat.).

⁶ *Wied* Vilmos német herceg, 1914 szeptemberéig I. Vilmos néven albán fejedelem. (L. Iratok VI. köt. 229. l.)

⁷ Nyilvánvaló elírás. Helyesen: keleti.